

Наливайко Лариса Романівна,
проректор, Віце-президент
Всеукраїнської громадської організації
«Асоціація українських правників»,
доктор юридичних наук, професор,
академік Академії наук вищої освіти України,
заслужений юрист України

Нестерова Ксенія Юріївна,
студентка юридичного факультету
(*Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ*)

ЗАКОНОДАВЧА ПРОБЛЕМАТИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

2014 рік закарбувався у пам'яті українців як рік початку АТО та анексії Криму, наслідки якої будуть катастрофічно не виправними впродовж століть. Початок бойових дій ознаменував не тільки трагедію нації, знищення інфраструктури, смерть людей, зміни у всіх сферах політичного життя, а й демографічні зрушення.

Під час будь-яких війн, революцій, повстань тощо відбувається міграція цивільного населення, здебільшого незахищеної ланки: людей з обмеженими можливостями, дітей, людей похилого віку або таких, що зазнають утисків, гонінь. Міжнародне демократичне законодавство надає право таким особам отримати статус біженця та покинути країну, в якій тривають бойові дії. Але Україна, як правова держава, гарантує своїм громадянам статус ВПО (внутрішньо переміщені особи) та надає відповідні гарантії. В Україні такими особами стали цілі прошарки населення та отримали статус внутрішньо переміщених осіб.

Проблематику статусу, адаптації, працевлаштування, отримання освіти, житла тощо розглядали у наукових роботах різних такі вчені: Н.І. Андрусин, І.О. Аракелова, В.П. Антонюк, О.В. Балуська, С.М. Бубняк, Я.О. Грабова, Н.Є. Гусак, Т.В. Дракохруст, Я.М. Кашуба, О.В. Кладова, М.П. Кобець, Н.В.Коваліско, Г.М. Кожина, М.В. Кравченко, К.О. Крохмальова, О.В. Макарова, М.І. Малиха, Ю.І. Муромцева, Д.О. Ніконова, К.О. Павшук, О.В. Перепелюкова, Б.Ю. Піроцький, О.Т. Риндзак, Я.К. Семів, Т.В. Семігіна, М.М. Сірант, У.Я. Сядова, Г.С. Тимчак, Н.І. Тищенко, І.О. Тітар, С.О. Трухан, Д.П. Цвігун, О.О. Чуприна тощо, проте, жоден з науковців не розглядав проблемні аспекти теорії та практики забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб.

Внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення не-

гативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [1].

Правовий статус ВПО регламентується рядом нормативно-правових актів національного законодавства. Серед них Закони України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 р., «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 р., «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб» від 05 березня 2015 р., постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку створення, ведення та доступу до відомостей Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб» від 22 вересня 2016 р., «Про облік внутрішньо переміщених осіб» від 01 жовтня 2014 р., «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг» від 01 жовтня 2014 р., «Про затвердження Порядку використання коштів, що надійшли від фізичних та юридичних осіб для надання одноразової грошової допомоги постраждалим особам та внутрішньо переміщеним особам» від 01 жовтня 2014 р., «Про здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам» від 05 листопада 2014 р., «Про здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам» від 05 листопада 2014 р., «Про затвердження Комплексної державної програми щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 року» від 16 грудня 2015 р. тощо.

Законодавство України зобов'язується забезпечити громадянам зайнятість, пенсійне та соціальне забезпечення, соціальні послуги, освіту, єдність родини, сприяти пошуку та возз'єднанню членів сімей, які втратили зв'язок внаслідок внутрішнього переміщення, надати інформацію про долю та місцезнаходження зниклих членів сім'ї та близьких родичів, безпечні умови життя і здоров'я, достовірну інформацію про наявність загрози для життя та здоров'я на території її покинутого місця проживання, а також місця її тимчасового поселення, стану інфраструктури, довкілля, забезпечення її прав і свобод, створити належні умов для постійного чи тимчасового проживання, оплату вартості комунальних послуг, електричної та теплової енергії, природного газу в місцях компактного поселення внутрішньо переміщених осіб за відповідними тарифами, встановленими на такі послуги та товари для населення, можливість безоплатного тимчасового проживання протягом шести місяців з моменту взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, влаштування дітей у дошкільні та загальноосвітні навчальні заклади, отримання гуманітарної та благодійної допомоги та інші права, визначені Конституцією та законами України.

Так, на сьогоднішній день Україна, взявши на себе всебічний обов'язок захищати усіх своїх громадян, у тому числі внутрішньо переміщених осіб, не

має змоги захищати інтереси усіх людей.

Україна, як правова держава, стикнулася з проблемою наявності внутрішньо переміщених осіб, проте велика кількість різноманітних нормативно-правових актів гарантує таким особам ряд прав та гарантій забезпечення їхнього правового статусу.

Демографічний вибух внутрішньо переміщених осіб продемонстрував неготовність України у задоволенні усіх їх потреб. ВПО повсякчасно стикаються з проблемою, коли не маючи позначки про реєстрацію у зоні проведення бойових дій, вони не можуть підтвердити свій статус особи, яка потребує допомоги держави. Спільною проблемою є відсутність документів у переселенців, що перешкоджає отримати роботу за спеціальністю, поновитися на навчанні, отримати необхідну медичну допомогу, орендувати житло, знайти місце в дитячому садку [2].

Житло, право на яке має кожна людина, яке покидають ВПО, залишається поза межами можливого використання, а його винаймання чи придбання сягають надприродних цін у порівнянні з доходами. Крім цього, місцеве населення постійно дискримінує їх вбачаючи неблагополучність, ненадійність, а в крайніх випадках сепаратизм. На сьогоднішній день в Україні не відбувається будівництво жодного житлового фонду, що належить державі, а нечисленне будівництво належить приватним особам, які готові його надати за комерційними цінами. Тобто Україна не може забезпечити житлом громадян, які цього потребують, на безоплатній основі, як це гарантує законодавство.

Робочі місця, які пропонують центри зайнятості, рідко співпадають з профільним фахом внутрішньо переміщених осіб і не рідко не достатньо оплачуються. Державна служба зайнятості та Міністерство соціальної політики досі не змогли, на жаль, сформуванати у взаємодії із переселенцями, місцевими мешканцями та бізнесом гідну альтернативу ситуації, що склалася. Тобто Україна не може забезпечити робочими місцями громадян, які цього потребують, як це гарантує законодавство.

Багато ВПО, що прибули з Донецької та Луганської областей, скаржаться на відсутність інформації про те, де, як і які послуги вони можуть отримати. Гостро стоїть питання з інформуванням громадян, які знаходяться в зоні АТО, за умов відсутності доступу до мережі Інтернет, українського телебачення, а подекуди й до електричного струму [3]. Крім цього, особи, які за тих чи інших причин не стають або не мають можливість стати на облік ВПО, мають утиски у політичних правах, що яскраво продемонстровано виборчими кампаніями 2014–2016 років.

Дошкільні, загальноосвітні та вищі заклади потерпають кризу в інфраструктурі, персоналі та рівні надання послуг, а за перенасиченням ВПО не мають вільних місць для їх розміщення. Мережа навчальних закладів не розширюється, не створюються нові класи та групи для навчання дітей. Тобто Україна не може забезпечити освітою громадян, які цього потребують, як це гарантує законодавство.

Внутрішньо переміщені особи не отримують належним чином медичну та психологічну допомогу у зв'язку з їхніми потребами. Вони не отримують

належного соціального консультування, психологічної допомоги при адаптації до нових умов життя, спеціальних заходів для подолання психологічних травм, стресу, депресії, особливо у дітей, інвалідів, людей похилого віку. Тобто Україна не може забезпечити медичним обслуговуванням громадян, які цього потребують на безоплатній основі, як це гарантує законодавство.

Для розробки адекватних інструментів державного управління, які б могли швидко дати позитивні результати в умовах обмежених ресурсів, необхідно звернутися до напрацювань міжнародних організацій, передусім ООН. Корисним може бути й вивчення досвіду зарубіжних країн, насамперед пострадянських, які вирішували аналогічні проблеми. Їхній досвід тим більше цікавий, що питання внутрішньо переміщених осіб розв'язуються тут уже впродовж 15–20 років, що дає змогу оцінити результативність здійснених заходів, визначити помилки і слабкості застосованих підходів.

Отже, держава не має можливості забезпечити усіх потребуючих житлом, медичним обслуговуванням, закладами освіти, робочими місцями тощо.

З цього приводу постійно проводяться круглі столи, засідання, колоквиуми тощо. Але на сьогоднішній день немає 100% вирішення цієї проблеми. Немає жодного цілковито виправданого та обґрунтованого логічно та економічно чіткого плану дій з подолання проблематики ВПО, крім зарубіжного досвіду, зокрема досвіду пострадянських країн. Така категорія осіб за 1–2 покоління повинна стати цілковитим, природним населенням України без спеціального статусу лише за умови, що держава не буде надавати їм статусності та відповідних гарантій, при цьому вимушено порушуючи як національне, так і міжнародне законодавство.

1. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 р. №№ 1706-VII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/card/1706-18>.

2. Тищенко Н.І., Піроцький Б.Ю. Внутрішньо переміщені особи в Україні як проблема сьогодення. *Молодий вчений*. 2014. № 10 (13) (2). С. 124–126.

3. Перепелюкова О.В. Вирішення нагальних проблем внутрішньо переміщених осіб. *Вісник Східноукраїнського нац. ун-ту імені В. Даля*. 2015. № 6. С. 110–116.